

چکیده:

هدف از این تحقیق آن است که ضمن معرفی قراردادهای نفتی ایران قبل از انقلاب اسلامی و تاریخچه آنها، این قراردادها از نظر اقتصادی مورد بررسی قرار گیرند و منافع حاصله صاحبان امتیاز و عواید دریافتی دولت ایران بیان شوند. تحقیق حاضر که به روش کتابخانه ای صورت گرفته، مشتمل بر پنج فصل می باشد. در فصل نخست، چارچوب کلی قراردادهای نفتی ایران مورد بررسی قرار می گیرد. در فصل دوم، قراردادهای نفتی ایران قبل از ملی شدن این صنعت مطرح می گردند و فصل سوم قراردادهای نفتی ایران بعد از ملی شدن را مورد بحث قرار می دهد. در فصل چهارم اهمیت اقتصادی نفت ایران با تبیین سهم نفت در برنامه های عمرانی کشور از برنامه هفت ساله اول تا برنامه پنج ساله پنجم مورد بررسی قرار می گیرد. در آخرین فصل از تحقیق نیز به بررسی و ارزیابی امتیازات نفتی در کشورهای خاورمیانه، مکزیک و ونزوئلا پرداخته می شود. در مجموع می توان گفت که صنعت نفت ایران تنها یک کارکرد اساسی داشته و آن نیز تامین ارز بوده است. در واقع دستگامی عظیم برای اکتشاف، استخراج و صدور نفت خام بوجود آمد تا صرفا به کسب درآمد برای دولت بپردازد و صدور نفت خام در کل ساخت صنعتی ایران چنان اهمیتی یافت که به تک محصولی شدن اقتصاد ایران انجامید. با مقایسه قراردادها و امتیازات نفتی ایران و سایر کشورهای جهان مشاهده می شود که امتیازات تا قبل از سال ۱۳۲۰ هجری شمسی تقریبا "یکنواخت و تماما" با مدت زیاد و مساحت وسیع بود. ولی بعد از ملی شدن صنعت نفت ایران که به تکامل و تحول در امور نفتی خاورمیانه بوجود آمد، عمر امتیازات هم کاهش یافت. امتیازات نفتی معمولا" در حدود ۲۵ سال تعیین می شدند که برای چند دوره کوتاه قابل تمدید بودند. از نظر وضعیت مالی نیز سپرده نقدی در قراردادهای بعد از جنگ جهانی دوم افزایش یافت. شرط تضمین تقبل هزینه عملیات اکتشاف در زمان معین که ابتدا به وسیله دولت های ترکیه و لیبی تقاضا شد، بعدا در ایران و سایر کشورهای نفت خیز معمول گردید. به طور کلی، مقایسه ارقام برنامه های عمرانی و سهم نفت نشان می دهد، درآمد نفتی دولت، طی برنامه عمرانی اول تا پنجم از ۳۷/۱ درصد به ۷۹/۸ درصد افزایش یافته است.

کلیدواژه: ایران، نفت، صنعت و تجارت، قراردادهای فروش